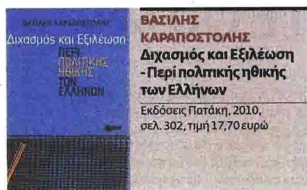

Το εγώ, το εμείς, το νόμιμο και το ηθικό, η ευθύνη και ο συμψηφισμός ευθυνών, η ηθική συνείδηση, η καταστρατήγηση του νόμου σε ένα διεισδυτικό κείμενο που μας **δίνει κλειδιά ερμηνείας της σύγχρονης πολιτικής και κοινωνικής συμπεριφοράς**

Η ηθική της ελληνικής κοινωνίας

ΤΟΥ ΜΑΡΚΟΥ ΚΑΡΑΣΑΡΙΝΗ

Η περί ηθικής συζήτηση σπάνια απουσιάζει από την επικαιρότητα, παρά τις κατά καιρούς επιστημονικές για το αντίθετο. Η επανέκαμψη της έννοιας στο επίκεντρο της πολιτικής ζωής και το ειδικό της βάρος κατά την τελευταία εικοσαετία στον λόγο των κομμάτων ως καταλυτικού πολιτικού επιχειρήματος κατά των πεπραγμένων των αντιπάλων ευθύνεται εν μέρει για την παραπάνω αίτηση. Ένα ωστόσο από τα στοιχεία που υπογραμμίζει το κείμενο του Βασίλη Καραποστόλη, καθηγητή Πολιτισμού και Επικοινωνίας στο Πανεπιστήμιο Αθηνών, με τίτλο *Δικασμός και Εξλέωση - Περί πολιτικής ηθικής των Ελλήνων*, είναι ακριβώς η διαχρονική παρουσία και σημασία της θέσης της τελευταίας στην ελληνική κοινωνία.

Το κεντρικό δίλημμα που θέτει ο Βασίλης Καραποστόλης αφορά την ένταση των σχέσεων μεταξύ ατόμου και συνόλου στο πλαίσιο της ελληνικής νεωτερικότητας. Εντοπίζοντας επιλεγμένες περιπτώσεις οι οποίες καθόρισαν να αρθούν πέρα και πέρα από τα δικά τους πάθη και τις προοπτικές της εποχής τους, αποβαίνοντας «δότες» για το κοινωνικό σύνολο, υπενθυμίζει τις περιήλικες διαδικασίες που ορίζουν αποφάσεις ή καταστάσεις που ενίοτε μοιάζουν να έχουν ενυπώθει στη συλλογική μνήμη ως απλές και απροβλημάτιστες.

Έχοντας επισημάνει εξαρχής ότι ένα από τα κύρια σημεία του βιβλίου είναι «ο αγώνας ανάμεσα σ' αυτό που τείνει ένας λαός και σ' αυτό που θα 'θελε να είναι», το κείμενο προτρέπει να εντάσσει τις πραγματικότητες στα εννιάερα συμφραζόμενα της εποχής τους, όπου διεκδικούνται τα πάθη των αγωνιστών

του '21, το φαινόμενο των εθνικών ευεργετών, η διαμόρφωση των πελατειακών σχέσεων, οι κομματικοί φανατισμοί ως υπόβαθρο των στρατιωτικών επεμβάσεων του Μεσοπολέμου, η ενόπλια, οι τομές και οι ρήξεις που επέφεραν ο πόλεμος του '40, η Αντίσταση και ο εμφύλιος πόλεμος. Τα δίλημματα που τίθενται έτσι σε ατομικό επίπεδο στα πρόσωπα απεικονίζουν αντίστοιχες προβληματικές του συνόλου - και τις επιλογές τους. Στο διεισδυτικό υποκεφάλαιο που αναφέρεται στον μηχανισμό της εξάλειψης των πελατειακών σχέσεων στη μετεπαναστατική Ελλάδα, για παράδειγμα, το κράτος αποβαίνει το «υπέρτατο πρόσχημα» για πολιτικούς, κομματάρχες, δημοσίους υπαλλήλους και ψηφοφόρους σε ένα «παχιδίσι συναλλαγών», το οποίο τελικά καταλήγει στην αντίληψη του δημοσίου ως «γεωφυσικού μορφώματος»: «Στα βάθη του, τα κοπύσματα σε χρυσό και ευκαιρίες ανεξάντλητα, αντέχουν τις εξορύξεις για μια αμέτρητη σειρά γενεών». Αν η παραπάνω αντίληψη περί ηθικής φαντάζει σύγχρονη, είναι ίσως γιατί η ελληνική κοινωνία φαίνεται να αναπαράγει στις δομές της έναν εξαιρετικά μακρό 19ο αιώνα.

Παρ' ότι ορισμένες από τις συμβάσεις του δοκιμαστικού λόγου (η ελευθεριότητα της έκφρασης σε σύγκριση με την επιστημονική γραφή, οι παραχωρήσεις στο λογοτεχνικό ύφος, η μετρημένη χρήση ιστορικών παραδειγμάτων για την τεκμηρίωση θέσεων) σε κάποιες περιπτώσεις δυσχεραίνουν ίσως παρά διευκολύνουν την πορεία της ανάλυσης ενός τόσο εκτεταμένου ζητήματος, η πρόταση του συγγραφέα διανοίγει προοπτικές περαιτέρω διερεύνησης ζητημάτων που εκτείνονται εκτός των χρονικών ορίων της μελέτης (1821-1945). Στον επιλογό τίθεται το θέμα της σφραγής σχέσης κράτους - πολιτή στην Ελλάδα και εξετάζεται η λογική βάση της οποίας θεμελιώνεται ο εξαιρετικά επλεκτικός σεβασμός της νομοθεσίας. Πρόκειται για την έλλειψη αξιοπιστίας που εμπνέει το κράτος, ωστόσο ο Καραποστόλης δεν προτίθεται να αναγνωρίσει ελαφρυντικά στον ιδιότυπο, οιωπηρά αποδεκτό, συμψηφισμό ευθυνών, ο οποίος συχνά προκύπτει από την κοινή γνώμη: «Χρεάζεται να είμαστε πολύ καχύποπτοι απέναντι στον καχύποπτο Έλληνα, μέχρι να βρούμε

ως πού φθάνουν οι δικαιολογίες για τη μειωμένη ηθική του συνείδηση και πού αρχίζουν τα σκέτα άλλοθι. [...] Επικαλούμενος το ότι η αμοιβαίοτητα μεταξύ των συμβαλλομένων είναι ανέφικτη, ο ελισσόμενος πολίτης επιλέγει να γίνει μονομερώς παράνομος αποκαλώντας το νόμο προϊόν μιας αλλότριας βούλησης, μιας εξουσίας συγκροτημένης μακριά απ' αυτόν» (σελ. 290). Ο εύστοχος εντοπισμός της υποτιθέμενης αιτιολόγησης καταλήγει στην εξίσου καιρία επισήμανση ότι η όλη συλλογιστική αναπτύσσεται αποσκοπώντας τελικά στην καταστρατήγηση της ηθικής που επικαλείται: «Τον ηθικό νόμο με την αυστηρή κανιανή έννοια της καθολικότητας, αυτόν το νόμο ζητά να αποφύγει ελευθεριάζοντας πονηρά ο ντόπιος σοφιστής» (σελ. 291). Στη σύγχρονη ελληνική κοινωνία η θημοσοφία εκπίπτει τελικά σε σόφισμα.

Με την περίφημη φράση «το νόμιμο είναι και ηθικό», που σήμανε την αρχή του τέλους του αλλά και την αρχή του τέλους της κυβέρνησης Καραμανλή, ο Γιώργος Βουλγαράκης έκανε τη θυμοσοφία σοφισμα

Ο Αρης Βελουχιώτης είναι ένα από τα πρόσωπα του σύγχρονου δράματος - γέματος αντιφάσεις

Ηρωες και ευεργέτες

Τα πρόσωπα του δράματος της νεοελληνικής ιστορίας, από τον Αλέξανδρο Μαυροκορδάτο ως τον Αρη Βελουχιώτη, εμφανίζονται από αντιφάσεις. Περιπτώσεις όπως εκείνη του Καραϊσκάκη, ο οποίος υπερβαίνει τα όρια του ωφελισμού που τον διέκρινε την πρώτη πενταετία της Ελληνικής Επανάστασης για να αποβεί υπερασπιστής του

συλλογικού στην κρίσιμη καμπί του 1827, αναδεικνύουν εκτός από την άγνοια κινδύνου και την άγνοια οποιασδήποτε οριοθέτησης. «Αμα θέλω γίνωμαι άγγελος, άμα θέλω διάβολος» είναι η γνωστή αποστοφή του οπλαρχηγού. Η συμβολή των εθνικών ευεργετών του 19ου αιώνα σηματοδοτεί, κατά τον Καραποστόλη, το πέρασμα από

τους «ήρωες-αγωνιστές» στους «ήρωες-εργοποιούς» (Κωνσταντίνος Ζάππας, αδελφοί Ζωσιμάδες, Ζώης Καπλάνης), χωρίς να αποσιωπάται ωστόσο και η εμπάθεια του Ιωάννη Χατζηκυριάκου, ο οποίος στο κληροθέτημα του Χατζηκυριάκου Ορφανοτροφείου αποκλείει επί δεκαετία την εισαγωγή άπορων κοριτσιών από την Καλαμάτα

εξαιτίας της καταγωγής ενός αντιδικού του σε δικαστική υπόθεση για τα όρια ιδιοκτησίας ενός κτιρίου. Η διαρκής, βασανιστική σχέδον, ενασχόληση του Ιωάνη Δραγούμη με τις προϋποθέσεις της «προκοπής του έθνους» συνοδεύεται από την αδράνεια αριστοκρατική του ματιά, την αποστροφή για τη στάση και τις πρακτικές των

πολλών. Η αναγωγή επομένως από το μερικό συμφέρον του ατόμου στο γενικό της πολιτείας, της κοινωνίας, του έθνους, περιγράφεται από τον Καραποστόλη ως επίπονη διαδικασία, διόλου προκαθορισμένη ή δεδομένη, η οποία άλλοτε συγχλίνει με τα ηθικά προτάγματα μιας περιόδου και άλλοτε αποκλίνει από αυτά.